

Laug, bystyre og statsmagt i Norden

Af Grethe Jacobsen

Dag Lindström. *Skrå, stad och stat. Stockholm, Malmö och Bergen ca. 1350-1622*. (Almqvist & Wiksell, 1991), 303 s.

Denne svenske doktorafhandlings hovedtese er, at forholdene mellem laug, bystyre og kongemagt var forskellige i de tre nordiske lande i senmiddelalder og reformationstid og udsprang af kongemagtens styrke eller svaghed. I Danmark blev opsynet med laug og håndværkere overladt til bystyret, da kongemagten var for svag, og centralstyret for underudviklet til, at det selv kunne få direkte kontakt. I Sverige formåede den stærkere svenske kongemagt, med et i 1500-tallet velorganiseret centralstyre, at svække magistratens kontrol over laugene. Ved begyndelsen af 1600-tallet blev laugsvæsenet i Danmark derfor opfattet som en modstander af kongemagten, mens den i Sverige blev set som en samarbejdspartner i opbygningen af den nyere tids stat. Derimod står det ikke rigtig klart, hvor middelalderens Norge skal placeres i systemet, mens det i anden halvdel af 1500-tallet kan placeres på danskersiden.

Til at bevise tesen er tre byer udvalgt: Malmö, Stockholm og Bergen. At vælge enkelte byer fremfor at tage hele laugsvæsenet med kan være fristende for Danmarks vedkommende, da der jo var langt flere byer og laug end i de to andre nordiske lande. Spørgsmålet er imidlertid om valget af Bergen og Malmö var særlig klogt.

Bergens håndværkere og deres få laug var indtil 1559 styret af Hansekon-

toret, der havde helt andre interesser i dets forhold til håndværkerne end de danske og svenske berråd. Først efter 1559 kommer den danske administration ind i billedet, og først derefter bliver problemstillingen aktuell for en by, der skal repræsentere Norges udvikling siden 1350. Det er ikke nødvendigvis en ulempe, hvis forfatteren havde formået at udnytte det specielle perspektiv, men han nøjes med at forsikre læseren om, at Bergen var speciel indtil 1560 og derefter var udviklingen den samme som i Danmark.

De malmøske skræer fra 1400-tallet er på flere måder usædvanlige i forhold til andre danske skræer da de hovedsagelig er fra 1430'erne og 1440'erne, en periode med uro, hvilket afspejler sig i købstadslovgivningens mange bud til byboerne om at være deres øvrighed 'hørige og lydige' og i skræernes understregning af lydighed mod magistraten. Ydermere er to af skræerne kun overleveret som genbreve, dvs. breve med de artikler, som magistraten fandt det vigtigt at indskærpe, hvad der bidrager til at give et noget fordrejet billede af de malmøske laug som uendkede korporationer. Det er derfor frørligt at generalisere om danske forhold ud fra Malmö materialet alene.

Det havde været mere oplagt at sammenligne København med Stockholm, også selvom det københavnske kildemateriale vedrørende praksis er spinklere, ikke mindst på grund af manglen på rådstue- og bytingsprotokoller. Imidlertid udnytter forfatteren jældent det store kildemateriale vedrørende praksis,

han har gennemgået, men holder sig til de normative kilder, hvoraf der er rigeligt for København.

Lindströms tese falder til syvende og sidst, fordi kun Malmø er inddraget. Han fremhæver tre forskelle i forholdet laug, stad og konge i henholdsvis Danmark og Sverige, der er »så pass betydande, att det är rimligt att hävda att Danmark og Sverige representerar två olika system« (p. 161).

Den første er bisidderne. Det er rådsmedlemmer, der deltager i laugets stævner og derved giver rådet en aktiv rolle i laugenes politik. De skulle kun findes i Stockholm, men ikke i Malmø, hvor rådet i stedet svæver over vandene. Havde forfatteren set lidt videre end de malmøske skræer (bl.a. ved hjælp af det udmærkede indeks i Nyrops samling af gilde- og laugsskræer), ville han have fundet ud af, at der i andre danske skræer forlangtes bisiddere fra rådet ved laugets stævner.

Det andet er troskabseden. I Malmø skulle en ny mester aflægge troskabsed til oldermanden, og denne skulle som nyvalgt aflægge troskabsed til rådet, hvilket skulle angive det strenge hierarki i Malmø i modsætning til Stockholm, hvis samfund havde en mere flad struktur, og hvor gensidigheden spillede en vigtig rolle. Her skulle den enkelte mester aflægge borgerskabsed til rådet og en anden ed til lauget. Forfatteren blander her to vidt forskellige ting sammen: borger(skabs)eden til byen og troskabseden til lauget. Alle nye håndværksmestre i Danmark, Malmø inklusive, skulle tage borgerskab og aflægge borgerskabsed, inden de kunne udøve et håndværk. Derudover skulle en ny mester aflægge løfte i lauget om at ville overholde dets regler; kort sagt, også i Danmark skulle der sværges ed både til laug og til byråd.

Den tredje forskel er, at kongen i Stockholm har godkendt skræer og i det hele taget haft mere direkte indflydelse

på og kontakt med laugene end i Malmø, hvor rådet står mellem konge og laug. I København har kongen også stadfæstet adskillige skræer og haft mere direkte kontakt med laugene end i Malmø.

Det hjælper heller ikke tesen, at forfatteren ikke rigtig synes at have hold på sit stof. Der er mange løse ender, og argumentation er ofte rodet. Den svage danske kongemagt i 1400-tallet kan vel diskuteres og kræver meget mere plads end tilladeligt er i en anmeldelse. Jeg skal blot komme med en indvending mod at tage den danske købstadslovgivning med de mange stadsretter til indtægt for en svag kongemagt (p. 51). Her må man tage den danske retsudvikling, med en tidlig og omfattende købstadslovgivning og det høje antal af byer i Danmark i betragtning. (Se min artikel i forrige nummer). Det samme gør sig gældende med hensyn til de danske og svenske kongers by- og næringspolitik. Forfatteren gør (p. 56 f.) et forsøg på at se dette som et yderligere bevis for to forskellige udviklinger men indrømmer så, at de store kronologiske forskelle i de to landes urbaniseringsproces ikke tillader sådanne slutninger.

Kapitel 4 om laugssystemets udvikling i Norden mangler en detaljeret diskussion bl.a. af laugenes interne organisation (pp. 80-83), selvom det er væsentligt for bogens emne. Et andet sted (p. 73) diskuteres nogle teorier vedrørende de stockholmske skræer og staden i en fodnote, men det havde været bedre at diskutere dem udførligere i selve teksten. I afsnittet om jurisdiktion (pp. 102-110) gennemgår forfatteren gammel og ny litteratur om byer, gilder og laug og afslutter med den ganske rigtige konstatering, at laugenes jurisdiktion næppe er resultat af en retslig emancipation men af en oprindelig autonomi med efterfølgende integrering i byens retssystem. Dette burde han have fulgt

op med en konkret undersøgelse af eksempler på laugenes afgørelse for derigennem at søge at definere laugenes jurisdiktion. Det er et emne, der i høj grad trænger til at blive belyst.

Afsnittet om priskontrol (pp. 121-33) er noget mere givende, fordi forskningsdiskussionen er inddraget på et relevant sted. Men også her havde man gerne set en mere dybtgående diskussion af virkelige sager, og fremfor alt en skelnen mellem kontrol af fødevarepriser (især kød og brød) og priser på andre håndværksvarer. Der findes utallige eksempler fra 1500-tallet på overtrædelse af prisforordningerne, men ifølge mine sonderinger (i anden forbindelse) har det stort set kun drejet sig om fødevarer (undervægtige brød og for dyrt lammekød). At henvise til at 'håndværkere, ikke mindst bagere er blevet fundet skyldige i at sætte for høje priser' (p. 132) er utilfredsstillende for læseren, der hellere vil vide, om også andre håndværkere end slagtere og bagere får bøde for for høje priser.

I kapitel seks (vedrørende kontrol over produktionen) har forfatteren valgt en anden genvej, der synes mere givende til at belyse eventuelle modsætninger, nemlig at udse sig to håndværk, guldsmedene og skrædderne, i stedet for to byer. Absolut en god idé, der desværre tabes på gulvet. Afsnittet om guldsmedene viser kun, at der ikke var de store forskelle mellem Danmark og Sverige. Begge steder brugtes laugsvæsenet til at kontrollere produktionen. Afsnittet om skrædderne omhandler kun det stockholmske laug, selvom der også findes adskillige skræder for danske skrædderlaug. De københavnske minder for øvrigt meget om de stockholmske. Den øvrige del af kapitlet citerer adskillige svenske forordninger, der – igen – påfaldende ligner de danske. De afgørende forskelle fortøner sig, og opsummeringens gentagne forsikringer

om, at de findes, kan ikke overbevise læseren.

Nogle gange spæder forfatteren også ben for sig selv, som på p. 39, hvor han omtaler oprettelsen i Sverige af »hovrätter« i 1614 og argumenterer, at derved blev et hierarki mellem forskellige domstole etableret, således at menigmand fratoges sin indflydelse på retssystemet, og at et ignende retshierarki blev etableret i Danmark med samme effekt. Det er rigtigt nok, at der i Sverige sker en hierarkisk opdeling af sager og retter men ikke i Danmark. Det 'hierarki', der hentydes til, er et regulært appelsystem, der ikke fratog den »menige mand« indflydelse på sager i første-instans niveau (herredsting, byting eller birketing). Derimod blev det muligt, og efter 1576 obligatorisk i visse sager, bl.a. trolddomssager, at prøve en sag for en højere instans (landstinget og derefter kongens retsting). Her har forfatteren et godt argument for en udvikling i Sverige, der var anderledes end i Danmark-Norge, men i stedet bliver det gjort til et halvårligt argument for en fælles udvikling fra et decentraliseret middelalderssamfund til et tidligmoderne centraliseret samfund i de skandinaviske lande.

Det samme gælder et kort diskussion (p. 91) af, at Malmø's magistrat i modsætning til Stockholms havde en klar og direkte indflydelse på udformningen af skræderne. Det nævnes kort, at privilegier for andre skånske byer også giver magistraten denne ret, så Malmø's særstilling ikke skal overdrives. Nej, faktisk fik samtlige danske købstæders magistrater ret til at godkende laug og dermed laugsskræder ved Christoffer af Bayerns privilegier, der udstedtes i begyndelsen af 1440'erne. Forfatteren burde have draget konsekvensen af dette (er omtalt i adskillige af de nyere værker, som er anført i litteraturlisten) og diskuteret, om de danske borgmestre og byråd har

stået stærkere vis-à-vis kongemagten end deres svenske modparter, når man tager i betragtning, at deres ret til at 'skikke embeder' havde hjemmel i de af kongen godkendte stadsretter. I stedet munder diskussionen ud i nogle almindelige betragtninger om, hvorledes et hierarki formaliseredes ved sådanne privilegieudstedelser og stadfæstelser (p. 93), og hvorledes konger eller andre fyrster i middelalderen ikke sådan kunne ændre eller stadfæste gammel ret. Dette er jo ikke forkert, så længe talen er om landbosamfundet, men bysamfundet og købstadlovgivningen er jo en ganske anden sag, da byens særstilling i feudalsamfundet i høj grad hvilede på privilegier, der er udstedt af den lokale fyrste, med ret til at tilbagekalde disse.

Til slut en stille undren: I min amerikanske doktorafhandling (citeret både i noter og litteraturliste) har jeg bl.a. et kapitel vedrørende forholdet mellem kongemagt, magistrat og laug i 1400-

tallets Danmark, som burde have styret forfatteren ind på bedre kilder og mere frugtbare analyser. Den samme undren gælder et andet værk af allerhøjeste vigtighed for emnet, nemlig Anthony Black, *Guilds and civil society in European Political Thought* (1984), der er anført i litteraturlisten men ikke diskuteret i oversigten over forskningen vedrørende stat, korporation og feudalsamfund.

Sammenfattende må man sige, at forfatteren har valgt en emne, der trænger til undersøgelse, formuleret en brugbar hypotese med flere gode ideer undervejs, læst mange kilder og meget litteratur, inklusive de vigtigste af standardværkerne om feudalsamfundet (materialistisk version), men slet ikke formået at få det til at hænge sammen og overbevise læseren. Ærgerligt at se en oplagt chance for at bringe fornyelse ind i forskningen af bysamfund og laug i ældre tid forspildt.